

vides independent cognitive activity of future specialists, directed on the decision of professional tasks which require bringing in of knowledges from different disciplines, which foresees development of personality and professional qualities, abilities and skills, necessary for a competitive future specialist, to be actual at the modern market of labour. In quality effective technology of forming of competitive specialist by us the offered method of projects, which provides independent cognitive activity of future specialists, directed on the decision of professional tasks by the use of kompetentnitsnogo approach, that require bringing in of knowledges from different disciplines, which foresees development of personality and professional qualities, abilities and skills, necessary for competitive specialists, to be actual at the modern market of labour.

Key words: *competence, jurisdictions, competitiveness, model, project, project activity, professional studies.*

УДК 37.091.12

Якименко С. І., Якименко П. В.

ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ФАКТОР ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ. Досліджується проблема особистості вчителя у процесі його професійної підготовки. Аналізуються фундаментальні функції практичної підготовки вчителя у взаємозв'язку та загальному контексті професійної підготовки.

Суспільний ідеал учителя нерозривно пов'язаний із формуванням педагогом власного позитивного іміджу. Педагог має володіти технологією іміджування і постійно працювати над її вдосконаленням.

Позитивні якості вчителя становлять основу його авторитету – визнання учнями його інтелектуальної, моральної сили і переваги, а звідси й глибока пошана до вчителя і віра в нього.

Вимоги до вчителя, які висувають держава і суспільство, полягають у тому, щоб педагог своєю творчою діяльністю у процесі навчально-виховної роботи вмів проектувати розвиток особистості, чітко уявляв, яким має стати його вихованець як громадянин незалежної України.

Ключові слова: *вчитель, педагогічна думка, виховання, професійна підготовка, педагогічний процес, навчальна функція, розвиваюча функція, виховна функція.*

Проблема особистості вчителя стала предметом вивчення багатьох вчених. На початку ХХ століття у вітчизняній літературі намітилася тенденція створення національного ідеалу вчителя. В цей час формується так званий реальний ідеал вчителя, згідно з яким ідеальним вважається вчитель, який має бути духовно довершеною особистістю, комунікабельним, високоморальним, професіоналом своєї справи, широко ґрунтованою особистістю. В контексті національного відродження перед українським вчителем ставилися завдання знати історію, мову, культуру та традиції народу, мати чітку громадянську позицію, працювати над пробудженням національної та політичної свідомості довірених їм вихованців.

Питанню професійної підготовки вчителя присвячена величезна кількість праць. Незважаючи на це, важко стверджувати, що ця проблема повністю розв'язана, принаймні близька до розв'язання. Такі проблеми є вічними, оскільки життя ставить нові задачі, в тому числі і в галузі освіти. Зміни, які відбуваються у сучасній школі, висувають значно вищі вимоги до професійної культури вчителя, а наявна система навчання і виховання людини не зможе задовольнити ці вимоги, якщо не будуть неперервно удосконалюватись зміст освіти, розроблятися нові методичні системи навчання, створюватися нові програми, підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, і все це на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з урахуванням досягнень людства у науці, техніці, організації суспільного життя. Теоретичними засадами дослідження були наукові теорії педагогіки вищої школи (О. А. Абдуліна, А. М. Бойко, О. І. Виговська, О. А. Дубасенюк, О. І. Забокрицька, С. Г. Карпенчук, Е. Е. Карпова, Н. В. Кічук, Л. В. Кондрашова, Н. В. Кузьміна та інші), психологічні концепції виховання молодших школярів (І. Д. Бех, А. Л. Венгер, Л. С. Виготський, М. В. Гамезо, Д. Б. Ельконін, А. В. Запорожець, Я. Л. Коломинський та ін.); філософські та соціально-педагогічні концепції відродження національної культури та національного виховання (О. Вишневецький, В. Демчук, М. Добрускін, П. Ф. Ігнатенко, О. О. Любар, І. В. Мартинюк, В. В. Рибалка, Ю. Д. Руденко та ін.), професійної підготовки педагога (А. М. Алексюк, Ю. К. Бабанський, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, В. О. Сластьонін); загальнотеоретичних основ педагогічної науки (В. К. Буряк, В. М. Вергасов, В. А. Козаков, О. Г. Мороз, В. Ф. Паламарчук), управління навчально-виховним процесом (А. С. Нісімчук, В. С. Пікельна), психології особистісно орієнтованого навчання (Г. О. Балл, О. В. Киричук, Г. С. Костюк, О. І. Кульчицька, В. О. Моляко, В. В. Рибалка).

Мета статті – розглянути й охарактеризувати сутність співпраці викладачів і студентів та ефективність професійної підготовки майбутніх учителів, використовуючи педагогічні надбання В. О. Сухомлинського.

Фундамент професійної культури майбутнього вчителя закладається під час його навчання у педагогічному вищому навчальному закладі, зокрема в процесі навчання фахових дисциплін. Від міцності цього

фундаменту залежить, як швидко і наскільки надійно молодий педагог зможе створити себе як вчителя, щоб бути бажаною персоною не тільки у школі загального профілю, але й у навчальних закладах нового типу (гімназіях, ліцеях, коледжах тощо). Тому проблема удосконалення професійної підготовки вчителя в сучасних умовах набуває особливої актуальності.

Сучасна освіта потребує від учня засвоєння не скільки знань як таких, скільки оволодіння технологіями їх набуття та функціонування. Вона потребує здорового знаннєвого прагматизму, що дає випускникові змогу відразу ввійти в життя як його повноправний суб'єкт. Останнє має виховати вчитель, який, своєю чергою, має сформувати в собі відповідні якості.

По-друге, нові вимоги, що висувуються до особистості вчителя, зумовлені процесами, які можуть бути об'єднані таким фундаментальним поняттям, як глобалізація. Їх суть полягає в універсалізації вимог, підвищенні якості освітніх послуг, прозорості функціонування знання й методик моніторингу його освоєння на рівні навчально-виховного процесу тощо. Особистісні параметри вчителя "закритого світу", холодної війни та тоталітаризму поступово відходять у небуття. Їх змінюють такі риси, як толерантність, демократизм, розуміння і повага, полікультурність, відкритість у спілкуванні. Як виховати такі риси у сучасного вчителя, якими методиками, педагогічними прийомами? Обґрунтованої відповіді на ці запитання сучасна філософія освіти, на жаль, ще не має. Спробою її пошуку і зумовлюється актуальність нашого дослідження, його практична спрямованість.

По-третє, суттєві трансформації відбуваються в особистісному вигляді вчителя як реакція на вимоги інформаційної революції, яка, як відомо, несе з собою інформаційні (комп'ютерні) педагогічні технології, що змінюють місце і роль вчителя у навчально-виховному процесі. Вчитель перестає бути єдиним чи основним джерелом знань. Як такий утверджується комп'ютер. То ж яку роль і значення має відігравати вчитель і якими якостями він має володіти, щоб відповідати вимогам інформаційної революції? Дослідження цієї проблеми все ще знаходяться на початковій стадії.

Що стосується шляхів наближення вчителя до ідеалу, то основним із них тогочасна педагогічна думка визначила роботу над особистим самовдосконаленням. У прагненні до ідеалу вчитель має синтезувати низку властивостей. Він має бути науковцем (володіти підходами і методами дослідження роботи), педагогом (знати та вміти застосовувати на практиці педагогічну теорію), психологом (знати основи психології, вікові й індивідуальні психологічні особливості учнів), технологом (володіти методикою і технологією навчально-виховного процесу, втілюючи наукові ідеї в практику), організатором (володіти навичками управління-менеджера для керівництва учнівським колективом), трішки медиком (знати фізичні та розумові межі дитячого організму, рамки психологічного навантаження), артистом (вміти перевтілюватися, володіти правильною дикцією, художнім словом) тощо [4, с. 211].

Вирішальним фактором наближення вчителя до ідеалу виступає рівень володіння ним педагогічною технологією. Особистий технологічний потенціал педагога включає кілька компонентів. Інтелектуальний компонент полягає в поінформованості з питань освітніх технологій, як традиційних, так й інноваційних, розумінні їх концептуального ядра. Дієво-практичний компонент передбачає володіння набором дидактичних методів, прийомів та організаційних форм, що є основою професійної майстерності; емоційно-особистісний компонент визначається пристосуванням своїх професійних можливостей до учнівського контингенту, врахуванням їх індивідуальних запитів, особистим досвідом спілкування з ними, характерними рисами вчителя (темперамент, інтуїція, акторські та організаторські здібності), що підсилюють виявлення професійних умінь.

Суспільний ідеал учителя нерозривно пов'язаний із формуванням педагогом власного позитивного іміджу. Педагог має володіти технологією іміджування і постійно працювати над її вдосконаленням. Це безпосередньо стосується його професійної компетенції і є суттєвим показником індивідуальної педагогічної майстерності. Вчитель, який наближається до ідеалу, має володіти мистецтвом вирішення педагогічних конфліктів. В екстремальних із педагогічної точки зору ситуаціях педагог контролює їх перебіг, втручається, якщо є необхідність, та згладжує їх.

Педагог має не тільки навчати і виховувати. Йому належить місія розкрити закладені природою здібності учнів, допомогти знайти своє життєве покликання. На це здатний лише справжній майстер педагогічної справи, який уміє самостійно аналізувати педагогічні явища, розчленовувати їх на складові елементи, уміє бачити основне педагогічне завдання і шляхи його оптимального вирішення. Як вважає Ш. Амонашвілі, справжній майстер педагогічної справи повинен мати вихідну педагогічну позицію своєї діяльності; володіти методикою, технологією реалізації вихідної позиції в педагогічному процесі; постійно шукати шляхи більш повного, вдалого, глибинного, точного та навіть витонченого вирішення проблем навчання і виховання, організації життя дітей, проблем роботи з батьками і громадськістю. «Майстер педагогічної справи – це людина широкого світогляду, чуйна, доброзичлива, принципова, яка ефективно використовує у своїй практиці нові форми і способи навчально-виховної роботи, легко перебудовується, позбавляється малопродуктивних форм і методів, а також прагне ділитися досвідом з усіма бажаними» [2, с. 89].

Вимоги до вчителя, які висувують держава і суспільство, полягають також у тому, щоб педагог своєю творчою діяльністю у процесі навчально-виховної роботи вмів проектувати розвиток особистості, чітко уявляв, яким має стати його вихованець як громадянин незалежної України. Для досягнення найважливішої мети національного виховання – формування свідомого громадянина-патріота – вчитель має створювати

умови для всебічного та гармонійного розвитку особистості, сформувати основи громадянської свідомості, активності, відповідальності. Чільне місце в цьому процесі посідає формування громадянської відповідальності, яка передбачає добровільний вибір особистістю поведінки, що відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість.

Учні цінують такі якості педагога, як глибокі фахові знання, загальна ерудиція, логіка мислення, критичний підхід до розв'язання проблем, переконаність, існування власної точки зору, принциповість, чітка громадська позиція, вміння спілкуватися, почуття гумору. Оцінки старшокласників відрізняються від критеріїв оцінювання педагогів учнями молодших класів. Ідеал учителів в уявленні старшокласника дедалі більше наближається до ідеалу вчителя в моделюванні батьків. Це пояснюється тим, що батьки й учні старших класів налаштовані на кінцевий результат навчально-виховного процесу, а не на емоційно насичені його проміжні етапи. Ідеальним можна вважати досягнення вчителем особистісного (або духовного) рівня спілкування [2, с. 70].

Педагог є носієм знання, яке він має зробити надбанням вихованців. Знання є змістом педагогічного впливу. Тому батьки прагнуть, щоб учитель передав вихованцям якомога більшу суму знань. Педагог має досконало володіти своїм предметом, бути ерудованим, постійно працювати над власним самовдосконаленням. Ідеальний вчитель, на думку батьків, повинен мати індивідуальний підхід до кожного учня. Таким чином, педагог може не допустити затримки в розвитку обдарованих дітей та відставання слабших із метою засвоєння всіма вихованцями нормативного освітнього мінімуму. Це сприятиме становленню індивідуальності як найважливішої характеристики особистості. Батьки вважають, що вчитель має бути професійно та педагогічно компетентним, що є запорукою результативного навчально-виховного процесу.

Свої критерії щодо ідеалу вчителя мають і самі педагоги. З точки зору учителів, найбільш суттєвими якостями особистості ідеального вчителя є справедливість, вимогливість, чесність, розуміння вихованців, організаційні здібності, впевненість у собі, врівноваженість, почуття гумору. "Формування самооцінки педагогів відбувається через порівняння своїх результатів з ідеалом особистості і діяльності вчителя. Така робота має здійснюватися майбутніми вчителями якомога раніше, починаючи з першого курсу навчання. Паралельно з вивченням спеціальної літератури, студенти повинні приділяти увагу вивченню життя та творчості видатних педагогів" [4, с. 351].

Труднощі соціально-економічного розвитку на сучасному етапі становлення нашої держави справили свій вплив на образ вчителя. Система освіти вимагає належної державної підтримки в аспекті посилення кадрового потенціалу та поліпшення фінансування, насамперед, оплати праці педагогічних працівників, узгодження її рівня з вимогами законодавства, а також забезпечення сучасними навчальними та інформаційними засобами, зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів. У результаті впливу негативних чинників спостерігається вплив висококваліфікованих педагогічних кадрів до інших сфер. Загрозливою є тенденція втрати професією вчителя престижу через невідповідність між суспільною роллю і соціальним статусом педагога.

Породжена фінансовою кризою низка глибоких проблем та суперечностей у системі освіти деформує образ вчителя. Склалася непроста ситуація: суспільство, з одного боку, висуває надзвичайно високі вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя, рівня його загальної та професійної культури, а з іншого – не створило оптимальних умов для самовдосконалення педагогів і всебічного розвитку майбутніх фахівців. Усе це свідчить про необхідність принципово нового підходу до підняття престижу професії педагога.

Особливо складним є початок педагогічної кар'єри. Дослідники виділяють складники так званого шоку професійного старту молодого вчителя: здивування від того, як важко встановити контакт з учнями; проблема недооцінювання, пов'язана зі створенням в учнів мотивації до навчання; переоцінювання власних здібностей до забезпечення дисципліни учнів; невідповідність до "паперової" роботи; несподівано велика вага адміністративних обов'язків; емоційне та фізичне перенапруження; нерозуміння незаслужено ворожого ставлення учнів та їх легковажного ставлення до улюбленого предмета вчителя.

Позитивні якості вчителя становлять основу його авторитету – визнання учнями його інтелектуальної, моральної сили і переваги. Цим пояснюється глибока пошана до вчителя і віра в нього. Авторитетний педагог – справжній володар думок і почуттів своїх учнів. У створенні його авторитету важливі такі риси його особистості, як ерудиція, глибокі фахові знання, справедливість, толерантність, прихильне ставлення до людей, принциповість, людяність, єдність слова і діла, високе почуття відповідальності. Не менш істотне значення мають його вміння тримати себе з гідністю, бути завжди бадьорим і життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним і підтягнутим, стриманим, чемним, привітним. Він має бути привабливим для учнів не тільки розумом і почуттями, знаннями й уміннями, а й своєю зовнішністю, тобто володіти педагогічною майстерністю. Але головне завдання вчителя – навчати і виховувати. У ньому закорінені функції педагога.

Навчальна (дидактична) функція. Вважалося, що вчитель як носій знань передає їх учням, і чим обізнаніший він сам, тим краще засвоють науку діти. З часом, коли обсяг знань збільшився до неможливості досягнення їх однією людиною, змінилось бачення дидактичної функції вчителя. Головним стало не передавання знань, а формування вмінь здобувати їх самостійно. Цінність учительської праці почали вбачати в його умінні бути організатором процесу засвоєння знань.

Розвиваюча функція. Її сутність – у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу дитини, її саморозкриття, самоутвердження, самореалізації через творчість, забезпеченні демократичних засад освітнього процесу, скоординованості його за цінностями, цілями, що втілюється в дидактично оформленій системі

знань. Учителеві необхідна певна методична гнучкість, оскільки йому доводиться мати справу з відповідними поєднаннями в різних дітей гуманітарно-особистісного, емпіричного, науково-теоретичного типів знань.

Виховна функція. Бути вихователем – означає вміти трансформувати поставлені суспільством перед школою цілі, у конкретні педагогічні завдання – формування необхідних особистісних якостей у кожного школяра. Виховна функція полягає в тому, щоб загальнолюдські цінності вкоренилися у свідомості й поведінці учнів [4, с. 56].

Висновки. Педагогічна діяльність як складна динамічна система складається із взаємопов'язаних компонентів – порівняно самостійних функціональних видів діяльності. Конструктивна діяльність пов'язана з відбором та композицією навчально-виховного матеріалу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів, плануванням і побудовою педагогічного процесу, визначенням структури своїх дій та дій учнів, проектуванням навчально-матеріальної бази для проведення навчально-виховної роботи. Організаційний компонент передбачає включення учнів у різноманітні види діяльності, організацію учнівського колективу та перетворення його на інструмент педагогічного впливу на особистість із метою її всебічного розвитку та виховання. Комунікативний компонент означає встановлення взаємин учителя з учнями, колегами, батьками та громадськістю, що дає змогу враховувати й задовольняти потреби та інтереси учнів, оцінювати ефективність педагогічного впливу, коригувати його відповідно до розвитку колективу.

Отже, бути вчителем – не тільки велика честь, а й висока відповідальність за долю кожної дитини. Все починається із школи, а в школі все починається з учителя. Сучасний вчитель має прагнути втілити в собі якості ідеального педагога, постійно працювати над самовдосконаленням, спрямовувати свою навчально-виховну діяльність у русло підвищення інтелектуального рівня нації, формувати нову генерацію свідомих громадян України. Саме такий вчитель відповідає нагальним суспільним запитам.

Використана література:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи* : 6-ка з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Вашуленко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004.
2. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. Київ, 2003. 416 с.
3. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01, 13.00.04. Киев, 1996. 378 с.
4. Подласый И. П. Педагогика: в 2-х кн. Москва : ВЛАДОС, 2001.

References:

1. Bibik N. M., Vashylenko L. S. & Lokshyna O. I. (2004). *Kompetentnisnyi pidhid : refleksyivnyi analiz zastosuvannya* [Competency approach: reflexive application analysis]. Kyiv.
2. Zhuravskiy V. S. (2003). *Vyshcha osvita yak faktor derzhavotvorennia i kultury v Ukraini* [Higher education as a factor of state building and culture in Ukraine]. Kyiv.
3. Linenko A. F. (1996). *Teoriia i praktika formirovaniia gotovnosti studentov pedagogicheskikh vuzov k profesionalnoi deiatelnosti* [Theory and practice of formation of readiness of students of pedagogical high schools for professional activity]. Kyiv.
4. Podlasyi I. P. (2001). *Pedagogika* [Pedagogy]. Moskva : VLADOS.

Якименко С. И., Якименко П. В. Личность учителя как решающий фактор педагогического процесса

В статье рассматриваются вопросы подготовки будущего учителя начальной школы в ВУЗе. Исследуется проблема личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. Анализируются фундаментальные функции практической подготовки учителя во взаимосвязи и в общем контексте профессиональной подготовки.

Общественный идеал учителя неразрывно связан с формированием педагогом собственного положительного имиджа. Педагог должен владеть технологией имиджирования и постоянно работать над ее совершенствованием.

Положительные качества учителя составляют основу его авторитета – признание учениками его интеллектуальной, нравственной силы и превосходства. А отсюда и преклонение к учителю и вера в него.

Требования к учителю, которые выдвигают государство и общество, состоят в том, чтобы педагог своей творческой деятельностью в процессе учебно-воспитательной работы умел проектировать развитие личности, четко представляя, каким должен стать его воспитанник как гражданин независимой Украины.

Ключевые слова: учитель, педагогическая мысль, воспитание, профессиональная подготовка, педагогический процесс, обучающая функция, развивающая функция, воспитательная функция.

Yakimenko S. I., Yakymenko P. V. Personality of the teacher as a crucial factor of the pedagogical process

The article deals with the issues of the future teacher training of elementary school in universities. The problem of the teacher's personality in the process of his professional training is explored. The fundamental functions of teacher training in the relationship and in the general context of professional training are analyzed.

The social ideal of the teacher is inextricably linked with the formation of the teacher's own positive image. The teacher must have the technology of image and constantly work on its improvement.

Teacher's positive qualities form the basis of his authority - the recognition of his intellectual, moral strength and superiority by his students, as a result, deep respect for the teacher and faith in him.

The demands for the teacher, put forward by the state and society, are that the teacher, through his creative activity in the process of educational work, could design the development of the individual, clearly imagining what should be his pupil as a citizen of an independent Ukraine.

Key words: teacher, pedagogical thought, education, professional training, pedagogical process, educational function, developing function, educational function.